

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

SANAT TARİHİ
OSMANLI ÇAĞI'NDA ANADOLU
ERKEN DÖNEMİN FİZİKSEL ÇEVRESİ VE KENTLER

Türkiye
Kültür Portalı

Doç. Dr. Z. Kenan BİLİCİ

ARALIK - 2009

ANKARA

5.1. Erken Dönemin Fiziksel Çevresi Ve Kentler

Anahtar Kelimeler: Erken Osmanlı, kent,

Erken Osmanlı dönemi kentlerinde, yerleşme sisteminin kuruluş ve gelişme aşamaları, büyük ölçüde, 14.yüzyılın sonlarından başlayarak 15.yüzyıl boyunca devam eden bir kentleşme mekaniği halinde süregelmiştir. Yıldırım Bayezid'in Batı Anadolu'yu Osmanlı egemenliğine almasının, başkent Bursa'yı, doğu ile batı dünyası arasındaki karmaşık ekonomik ilişkilerin odağı haline getirdiği söylenebilir. Nitekim, kuzey İran'da Şirvan ve Gilan gibi üretim merkezlerinden yola çıkarılan ipeklilerin, Erzurum ve Erzincan üzerinden Orta Anadolu'yu geçerek ulaştığı Bursa'da, 15.yüzyılda önemli bir ipek dokuma sanayi gelişmiştir. Yüzyılın ilk yarısında, kentte, Çin porselenleri ve baharat da bulunabilmekteydi. Aynı dönem içinde, Balkanlar'da kurulan Osmanlı merkezî idaresi, bu coğrafyanın kaynaklarının, devletin Avrupa'daki başkenti konumuna gelen Edirne'ye aktarılmasını da sağlamıştır. Bu iki başkentli ve iki parçalı yerleşme düzeni, İstanbul'un fethiyle birlikte ortadan kalkacak ve kent fiziğinde bir bütünleşme süreci başlayacaktır.

Erken Osmanlı döneminden günümüze kalabilen anıtların konumlarına bakılarak, özellikle kentin fizikî gelişiminde öncü rol oynadığı anlaşılan fütüvvet teşkilâtına hizmet amacıyla kurulmuş zaviyeli-tabhaneli imaret/camilerin, ana yapılaşma alanlarının dışında belirli bir kentsel mekân ve çevre içinde inşa edildikleri dikkati çeker. Kentlerin Türkleşmesi sürecini olduğu kadar, yeni yerleşim nüvelerinin oluşmasında kolonizatör dervişlerin de öncü rol oynadığını gösteren bu tür yapıların, göçerlerin kentlileşmesi sürecine sağladığı katkılar çeşitli araştırmalarda vurgulanmıştır.

Erken Osmanlı döneminin Bursa, Edirne ya da İznik gibi kentlerinde, hayatın büyük ölçüde sur içinde sürdüğü ve yerleşme alanında konut ve arsa gibi mülkler bulunduğu anlaşılmaktadır. 14.yüzyılın başlarında Osmanlı politik egemenliğine giren Bursa'da, fethinin üzerinden geçen yarım yüzyıl içinde, kentin hisar denilen yerleşme alanı, birbiri ardınca inşa edilmiş cami, medrese, hamam ve darphane gibi yapılarla büyük ölçüde iskân edilmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru, Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Ulu Cami ise, sonradan bu çevreye katılan Bey Hanı, İpek Hanı, Kapan Hanı, Koza Hanı, Geyve Hanı, Bezir Hanı ve Tuz Hanı gibi ticaret yapılarıyla birlikte, ilk Osmanlı başkentinin kentsel merkezini de tayin etmiştir. Benzer bir gözlem, 14.yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarına katılan Edirne için de yapılabilir. Fethin ilk yıllarını takip eden süre içinde yapıldığı bilinen eserlerden geriye hiçbir iz kalmamıştır. 15.yüzyılın başlarında inşa edilmiş olan Eski Cami, Fatih dönemine kadar kentin merkez yapısı konumunu korumuş; kent fiziği, inşa edilen dinî ve ticarî işlevlere sahip yapılarla, büyük ölçüde bu anıtsal caminin çevresinde gelişmiştir.

Erken Osmanlı kentlerinin en önemli ve işlek mekânlarından biri, 15.yüzyılın başlarına kadar örgütlenmemiş bir niteliğe sahip bulursa da, yine de, hiç şüphesiz, sur kapılarından başlayarak belirli bir eksen çevresinde yoğunlaşan ve ticarî etkinliklere ayrılmış bölümdür. Ekonomik imkânların arttığı 15.yüzyılda, Bursa ve Edirne'de, kentlerin ticaret hayatına bedesten gibi yeni bir yapı grubunun katıldığı görülür.

Kaynak (Source):

O.Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul 1949.

O.Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarîsi*, İstanbul. 1986.

E.H.Ayverdi-İ.A.Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimârîsi*, İstanbul.1976.

Ö.L.Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara. 1942, s.279-304.

S.Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi, Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23/1-2, İstanbul. 1963, s.1-80.

M.T.Gökbilgin, *XV-XVI.Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, *Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul.1952.

A.Kuran, *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Chicago-London. 1968.

U.Tanyeli, *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15.yy)*, İstanbul. 1987.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr. Z.Kenan BİLİCİ	Prof.Dr. Kıymet GİRAY	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN